

Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen

Globaalivastuuprojektin ohjausryhmän loppuraportti

Opetusministeriön julkaisuja 2010:9

Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen

Gloaalivastuuprojektin ohjausryhmän loppuraportti

Opetusministeriön julkaisuja 2010:9

Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin asetti 27.4.2007 Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektille ohjausryhmän koordinoimaan projektin työtä ja sen etenemistä. Tämä globaalivastuuprojektin ohjausryhmän loppuraportti on laadittu otettavaksi huomioon opetusministeriön hallinnonalan strategisessa ohjauksessa. Ohjausryhmä on päättänyt raportin rakenteen, sisällön ja kohderyhmän sekä aktiivisesti osallistunut tekstin kirjoittamiseen. Projektin johtaja, opetusneuvos Monica Melén-Paaso on vastannut raportin laatimisesta. Loppuraportti on ehdotus opetusministeriön toimintapoliittisiksi kehittämislinjauksiksi globaalin vastuun edistämiseksi.

Valtioneuvosto

Opetusministeriö

Ministerie der Bildung

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto /
Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä, opetusministeriö
Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2010

ISBN 978-952-485-852-6 (nid.)
ISBN 978-952-485-853-3 (PDF)
ISSN 1458-8110 (Painettu)
ISSN 1797-9501 (PDF)

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2010:9

Sisältö

1	Tausta ja johdanto	5
	1.1 Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projekti	5
	1.2 Kansainväliset julistukset ja tavoitteet	6
2	Gloaalikasvatuksen tehtävä (missio)	8
3	Arvopohja	10
4	Gloaalikasvatuksen päämäärä (visio)	11
5	Gloaalikasvatuksen toimintaympäristö	13
6	Ohjausryhmän ehdotukset kehittämislinjauksiksi	15
	6.1 Kohderyhmä ja tarkoitus	15
	6.2 Tavoitteet ja kehittämiskohteet	16
	6.2.1 Opetusministeriön keskeiset ohjausasiakirjat	16
	6.2.2 Opetusministeriön sisäinen koulutus- ja nuorisopoliittinen yhteistyö	19
	6.2.3 Globaalivastuu ja kestävä kehitys korkeakoulujen sekä muiden oppilaitosten ja oppimisyhteisöjen toiminnassa	20
	6.2.4 Kansalaisjärjestöjen ohjaus ja resursointi	21
	6.2.5 Globaalikasvatuksen ja Kansainvälisyys 2010 -ohjelman arvioinnit 2010 jatkotoimenpiteineen	22
7	Yhteenveto projektin ohjausryhmän ehdotuksista	23
	Liitteet	26
	Liite 1. Globaalivastuuprojektin ohjausryhmän jäsenet ja asiantuntijat	26
	Liite 2. Opetusministeriön globaalikasvatusta ja globaalia vastuuta käsittelevät julkaisut 2007–2009	28

"Exposed". Lily Maria Ehnborgin kuvitusta julkaisussa Kaivola, T. & M. Melén-Paaso (2007, eds.) Education for Global Responsibility – Finnish Perspectives. Opetusministeriön julkaisu 2007:31, 116.

1 Tausta ja johdanto

Tämän asiakirjan taustana on projekti ”*Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen / Fostran till globalt ansvar*”, joka pohjautuu Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmaan (jäljempänä KVK 2010 -ohjelma; Opetusministeriön julkaisu 2007:11). Projektin lähtökohtana on pääministeri Matti Vanhasen toisen hallitusohjelman yhdistävät arvot: ”ihmisen ja luonnon tasapaino, vastuu ja vapaus, välittäminen ja kannustaminen sekä sivistys ja osaaminen.” Projektin keskeinen tavoite on lisätä globaalikasvatuksen laatua ja vaikuttavuutta.

1.1 Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projekti

Keväällä 2007 asetetun projektin tehtäviksi annettiin arvioida globaalikasvatuksen ja sen avainkäsitteiden merkitystä kansallisessa ja kansainvälisessä politiikkakehyksessä sekä esittää näkemys globaalikasvatuksen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista Suomessa. Tämän toimeksiannon lopputulokset on dokumentoitu projektin tuottamassa seitsemässä julkaisussa, joita on laajasti levitetty informaatio-ohjaustarkoituksessa Suomessa.

Projektin sisällöllinen loppujulkaisu ”*Tulevaisuus meissä. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen*” käsittelee globaalikasvatuksen teemoja ja toimijoita sen tiedon, ymmärryksen ja kokemuksen pohjalta, jota projektin ohjausryhmä on työstänyt useiden viiteryhmiä kanssa kevästä 2007 lähtien. Erityisenä tavoitteena projektissa on ollut käsitellä globaalikasvatuksen yhteydessä yhteiskunnassamme esiin nousevia haasteita sekä tarkastella elämän moninaisia oppimisen areenoita. Työ eteni siten, että ensin selkiytettiin globaalikasvatuksen käsitteellinen viitekehys nojautuen projektiin kutsuttujen tutkijoiden asiantuntemukseen sekä tutkijatapamuksiin. Sen jälkeen lähdettiin seminaarien ja työpaikkojen myötä hakemaan oppia kentältä, eli ruohonjuuritasolta, missä toiminta tapahtuu. Näin käsitteellisestä viitekehyksestä muodostui projektin teoreettis-käytännöllinen viitekehys. Projektin työhön on 2007–2009 osallistunut toistatuhatta ihmistä. Ohjausryhmän jäsenet ja asiantuntijat on esitelty liitteessä 1.

Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektin ohjausryhmän toimikausi päättyi 31.1.2010. Projektin tuloksia dokumentoivia julkaisuja (ks. liite 2) täydennetään nyt käsillä olevalla tiiviillä strategia-asiakirjalla, jossa määritellään globaaliin vastuuseen tähtäävän globaalikasvatuksen 1) missio eli miksi globaalikasvatusta tarvitaan, mitä sillä halutaan saada aikaan, 2) arvot eli globaalikasvatuksen arvopohja, 3) toimintaympäristö, 4) visio eli päämäärä, sekä ehdotukset 5) strategisiksi kehittämislinjauksiksi, joilla opetusministeriö edistää vision toteutumista mission antamissa puitteissa, 6) tavoitteiksi ja

kärkitoimiksi eli kehittämiskohteiksi näiden strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi sekä ehdotus 7) seurannan ja arvioinnin tietopohjaksi, joka valmisteltiin projektin globaalivastuun ja kestävän kehityksen tietopohja -osahankkeessa.

Tämä globaalivastuuprojektin loppuraportti on osoitettu opetusministeriölle otettavaksi huomioon ministeriön toimintapolitiikassa ja ohjauksessa. Ohjauksella tarkoitetaan kaikkia niitä mekanismeja, joilla opetusministeriön hallinnonalan toimintaa säädellään, suunnataan ja toteutetaan toiminnalle asetettuja tavoitteita. Loppuasiakirja kohdistuu projektin aikana identifioituihin KVK 2010 -ohjelman toimeenpanon strategisiin ongelma-kohtiin, ei ohjelmassa esitettyihin tavoitteisiin ja toimenpidesuosituksiin.

1.2 Kansainväliset julistukset ja tavoitteet

Globaaliin vastuuseen on kiinnitetty huomiota koko kuluneen vuosikymmenen ajan kansainvälisillä foorumeilla. Tämä korostaa aiheen tärkeyttä ja yleismaailmallista luonnetta.

YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 2000 YK:n vuosituhatjulistuksen. Myös Suomi on sitoutunut vuosituhatjulistuksen maailmanlaajuisista vastuuta ohjaaviin arvoihin, joihin kuuluvat:

- vapaus, tasa-arvoisuus, solidaarisuus, suvaitsevuus, kunnioitus luontoa kohtaan sekä yhteisvastuu;
- rauhan, turvallisuuden ja aseistariisunnan keskeinen merkitys maailmanyhteisölle;
- kehitys ja köyhyyden poistaminen;
- yhteisen ympäristömme suojeleminen;
- ihmisoikeudet, demokratia ja hyvä hallinto;
- heikompien suojelu;
- vähiten kehittyneiden maiden erityistarpeiden kohtaaminen; sekä
- monenkeskisen järjestelmän vahvistaminen.

Näihin arvoihin pohjautuvat vuosituhatjulistuksen kehitystavoitteet (Millennium Development Goals, MDG) ovat perusta YK:n kehityspoliittiselle ja kestävästä kehitystä edistävälle toimintapolitiikalle¹. YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa Riiossa vuonna 1992 hyväksyttiin Agenda 21 -toimintaohjelma, jossa kestävän kehityksen edistäminen sai kansainvälisesti sovitut tavoitteet. Vuoden 2002 elokuussa Johannesburgin YK:n kestävän kehityksen huippukokouksessa luotiin yhteinen toimintasuunnitelma Agenda 21 -ohjelman tueksi. Tämän toimintasuunnitelman mukaisesti YK:n yleiskokous päätti joulukuussa 2002 julistaa vuodet 2005–2014 kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmeneksi (DESD, Decade of Education for Sustainable Development). Vuosi 2010 on YK:n vuosituhattavoitteiden teemavuosi.

Maastrichtissa marraskuussa 2002 pidetyn kansainvälisten järjestöjen laajapohjaisen konferenssin lähtökohtia olivat YK:n vuosituhattavoitteet, Johannesburgin YK:n kestävän kehityksen huippukokous sekä YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005–2014 tavoitteet ja toimenpiteet. Globaalikasvatuksen tehtävän eli mission ja globaalikasvatuksen viiden ulottuvuuden määrittely perustuu tässä konferenssissa hyväksyttyyn *Global Education* -julistukseen. Globaalikasvatuksella tuetaan kasvamista

¹ ks. esim. <www.ihmisoikeudet.net/ykn-vuosituhattavoitteet>.

maailmanlaajuiseen vastuuseen kestävä tulevaisuuden edistämiseksi. Kestävä kehitys on globaalikasvatuksen avainulottuvuus, johon sen muut ulottuvuudet liittyvät.

Tammikuussa 2003 Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous kehotti jäsenvaltioitaan edistämään globaalikasvatusta vahvistaakseen yleistä tietoisuutta kestävästä kehityksestä. Yleiskokous korosti, että kestävä kehityksen edistämässä globaalikasvatus on välttämätöntä, jotta kaikilla kansalaisilla olisi edellytykset ymmärtää maailmanlaajuisia yhteiskuntaamme ja osallistua siihen täysivaltaisina, kriittisesti ajattelevina maailmankansalaisina.

Marraskuussa 2007 Euroopan unioni sitoutui edistämään ja tukemaan kansainvälisyyskasvatustyötä julkaisemalla strategian ”*The European Consensus on Development: A Strategy Framework for Development Education and Awareness Raising*”. Sen tarkoituksena on tiivistää yhteistyötä eri toimijoiden välillä mm. tukemalla kansallisia strategioita².

Opetusministeriö julkisti alkuvuodesta 2007 Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman. Ohjelmaan koottiin kansainvälisyyskasvatuksen kansalliset kehittämistavoitteet ja suositukset niiden toimeenpanosta. Ohjelma on Suomen ensimmäinen kansallinen, yhteiskunnan eri sektoreita huomioiva kansainvälisyyskasvatuksen ohjelma.

Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman taustalla oli Euroopan neuvoston North-South Centerin vuonna 2004 laatima vertaisarviointi, jonka tärkeimpänä suosituksena oli kansainvälisyyskasvatusta ohjaavan strategian laatiminen Suomelle keskeisten viranomaisten ja toimijoiden yhteistyönä.

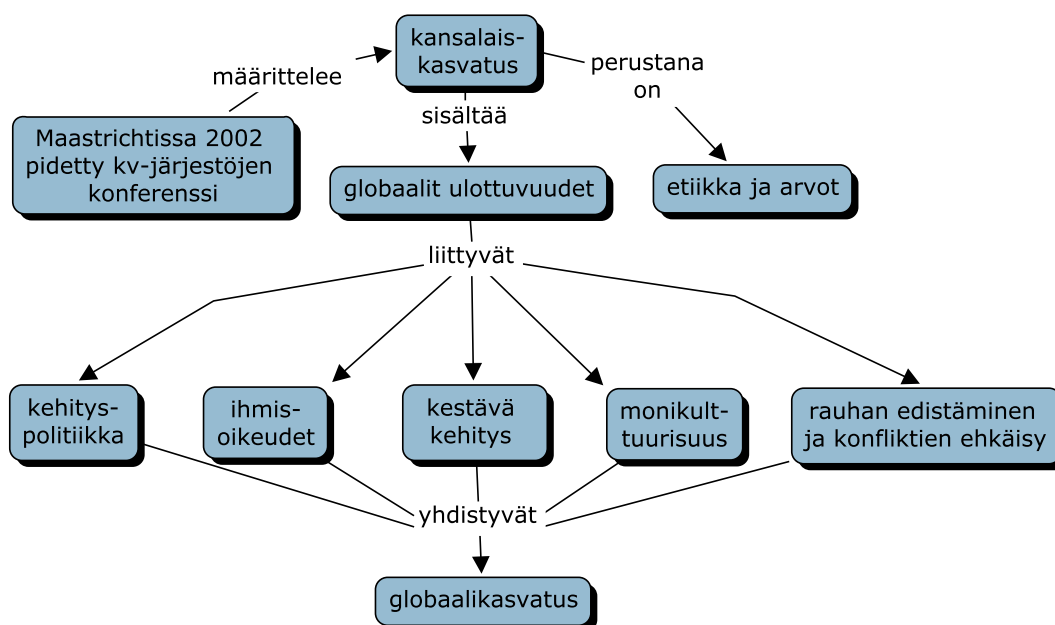
Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman pohjalta opetusministeriö käynnisti myöhemmin vuonna 2007 kolmivuotisen ”Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen” -projektin. Projektissa käsitteelliseksi perustaksi otettiin Suomen globaalikasvatusta koskevan kansainvälisen arvioinnin (2004) viitekehys ns. Maastrichtin konferenssin (2002) julistus ja siihen liittyvät asiakirjat.

² Lähde: <www.deeeep.org/fileadmin/user_upload/downloads/Consensus_on_DE/DE_Consensus-EN.pdf>

2 Globaalikasvatuksen tehtävä (missio)

Globaalikasvatuksen tehtävä eli missio on avata ihmisten silmät ja mieli maailman todellisuudelle ja herättää heidät toimimaan kaikille kuuluvien ihmisoikeuksien sekä oikeudenmukaisemman ja tasa-arvoisemman maailman puolesta³.

Globaalikasvatuksella tuetaan kasvamista maailmanlaajuiseen vastuuseen kestävän tulevaisuuden edistämisestä. Globaalikasvatus kattaa kansalaiskasvatuksen seuraavat globaalit ulottuvuudet: ihmisoikeuksien, monikulttuurisuuden, kehityspolitiikan ja kestävän kehityksen sekä rauhan edistämisen ja konfliktien ehkäisemisen kasvatuksen, koulutuksen ja ohjauksen keinoin (kuvio 1).

Kuvio 1. Maastrichtin 2002 konferenssin julistuksen mukaan globaalikasvatus muodostuu viidestä kansalaiskasvatuksen globaalista ulottuvuudesta. Kansalaiskasvatuksen perustana ovat etiikka ja siihen nivoutuvat arvot.

³ <www.coe.int/t/dg4/nscentre/GEguideline_presentation_en.asp>

Gloaalikasvatuksen tehtävän toteutuminen voidaan kuvata ihmisen kehitysprosessina, joka etenee seuraavien vaiheiden kautta: 1) yhteiskuntamme ja maailmamme ymmärtäminen, 2) oivallus, että kun ihmisellä on vapaa tahto on hänellä myös sekä valinnan mahdollisuus että vastuu tekemistään valinnoista, 3) henkilökohtaisen etiikan muodostaminen valintojemme pohjaksi, 4) moraalien eli hyvän ja oikean käytöksen sääntöjen omaksuminen, 5) toiminta kaikille kuuluvien ihmisoikeuksien sekä oikeudenmukaisemman ja tasarvoisemman maailman ja kestävästä tulevaisuuden puolesta⁴.

⁴ Rydén, L. 2009. Epilogue – Some insights from the project Education for Global Responsibility. Teoksessa Lampinen, J. & M. Melén-Paaso (toim.), 156–162.

3 Arvopohja

Globaalikasvatuksella ja sen viidellä ulottuvuudella on yhteinen perusta: globaali etiikka ja siihen nivoutuvat arvot. Kaikkien ihmisoikeuksien kunnioittamista, monikulttuurisuuden ymmärtämistä ja arvostamista sekä ekologista tiedostamista voidaan pitää globaalin etiikan toimeenpanon ja toteutumisen edellytyksinä. Ihmisen toimintaa pidetään yhteiskunnassamme eettisenä silloin, kun se noudattaa yleisesti hyväksytyjä moraalisia arvoja. Moraalilla ja moraalisisilla arvoilla viitataan yleisesti hyväksytyihin käsityksiin hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Esimerkki ihmiskunnan kunnioittamisesta on, että ihmisiä kohdellaan ”subjekteina” eli toimijoina eikä toiminnan välineinä. YK:n ihmisoikeudet antavat periaatteet, joita vastaan me voimme tarkastella omaa ja muiden kulttuuria sekä puntaroida arvojamme; ne ovat maailmanlaajuisesti hyväksytyjä ja täten subjektiivisista arvolatauksista vapaita.

Kun globaalikasvatuksen viisi ulottuvuutta yhdistetään toisiinsa niiden arvojen pohjalta, joita ne ajatuksissamme ja toiminnassamme edustavat, avautuu uusia näkökulmia:

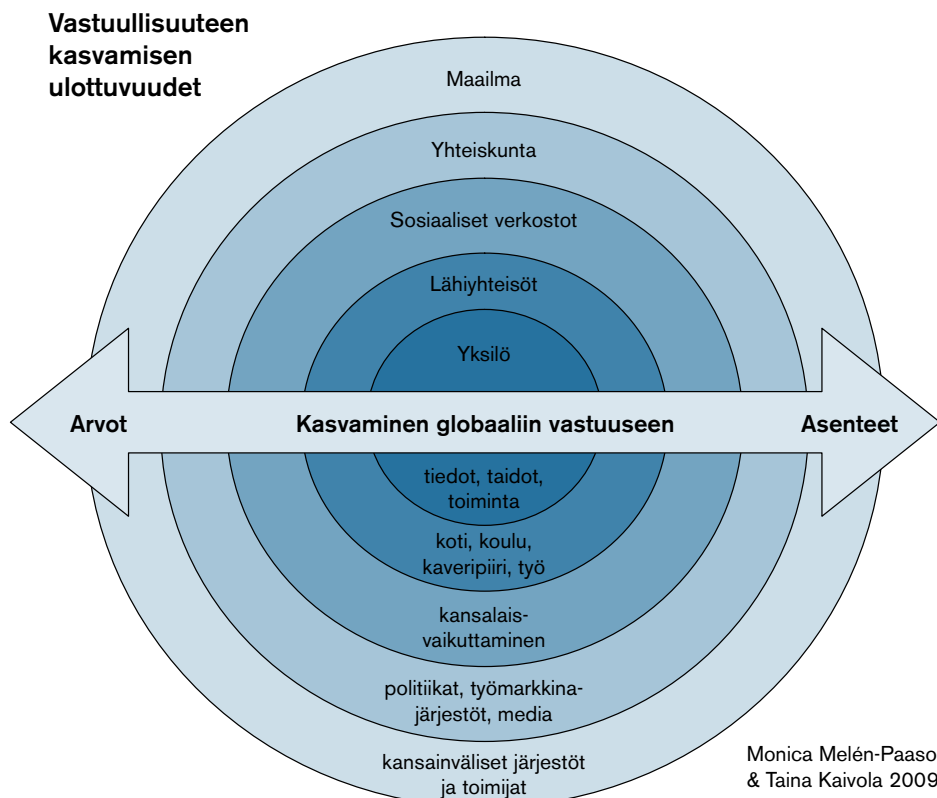
- Monikulttuurisuus ei ainoastaan edellytä kulttuurista lukutaitoa ja vuorovaikutusta, vaan olettaa myös, että kaikki kulttuurit ovat samanarvoisia. Lähtökohtaisesti ihmisoikeudet ovat siis samat kaikissa kulttuureissa.
- Rauhan edistäminen ja konfliktien ehkäisy perustuu ajatukseen, että konfliktit tulee selvittää ilman väkivaltaa, elämää ja ihmisoikeuksia kunnioittaen.
- Johannesburgin huippukokouksessa (2002) kestävä kehitys määriteltiin kokonaisuutena, jossa otetaan tasavertaisina ja toisiinsa vaikuttavina ulottuvuuksina huomioon ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus.
- Suomen kehityspoliittisen ohjelman (2007) mukaan Suomen kehityspolitiikalla vaikutetaan maailmanlaajuisiin ponnistuksiin köyhyyden poistamiseksi taloudellisesti, yhteiskunnallisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen avulla.
- Kestävä kehitys ja kehityspolitiikka ovat kuin kolikon kruuna ja klaava. Kestävä kehityksen edistäminen edellyttää globaalissa maailmassamme kehityspoliittisia toimia. Toisaalta kehityspoliittinen toiminta tähtää kestävään kehitykseen. Kestävä kehitys on prosessi, joka tähtää kaikille ihmisille hyvään ja oikeudenmukaiseen elämään sekä kestävään tulevaisuuteen.
- Ihmisoikeudet ovat arvoja, joiden tulee ohjata meidän toimintaamme toisiimme kunnioittavina kansalaisina. Toisaalta ihmisoikeuksien toteutuminen on kriteeri, jonka pohjalta kansalaisten ja yhteiskuntamme toiminnan globaalia vastuullisuutta arvioidaan.

Kestävä kehitys on globaalikasvatuksen avainulottuvuus ja ihmisoikeuksien antama arvopohja on globaalikasvatuksen eetos.

4 Globaalikasvatuksen päämäärä (visio)

YK:n kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005–2014 tavoitteena on maailma, jossa jokaisella on mahdollisuus saada korkealaatuista koulutusta ja oppia sellaisia arvoja, käyttäytymistä ja elämäntapoja, joita tarvitaan hyvää elämää, kestävä tulevaisuutta ja myönteistä yhteiskunnallista muutosta varten.

Globaalikasvatus tukee kansalaisten kasvua vastuullisuuteen hyvän elämän ja kestävä tulevaisuuden puolesta. *Globaalikasvatuksen päämäärä on globaali vastuu.*

Kuvio 2. Vastuullisuuden kasvamisen ulottuvuuksista muodostuu kasvun kehä.

Uusi globaalin hallinnan teoria korostaa kansalaisten vastuuta ja vaikuttamismahdollisuuksia⁵. Kansalainen on yksilö, jonka erilaiset identiteetit muovautuvat sosiaalisissa verkostoissa, kuten lähiyhteisöissä, kansalaisyhteiskunnan järjestöissä sekä vuorovaikutuksessa yhteiskunnan muiden eri toimijoiden ja median globaalien verkostojen kanssa. Yhteiskunta on sosiaalisten verkostojensa muodostama kokonaisuus. Näistä verkostoista ja niiden ulottuvuuksista muodostuu erilaisia kasvun kehiä, joiden kautta ymmärrys maailmasta rakentuu ja ymmärrys oman identiteetin ulottuvuuksista vahvistuu.

Kuvion 2 tarkoituksena on kuvata, miten kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen alkaa yksilön omista arkipäivän päätöksistä ja toiminnoista, sekä laajenee ja muuttaa muotoaan erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa. Globaalivastuun kantaminen omista arkipäivän päätöksistä ja toiminnasta ulottuu maantieteellisesti yhä kauemmaksi yksilöstä maailmanlaajuiselle tasolle asti. Kuvion kehät kuvastavat etäisyyden lisäksi myös yksilön kompetenssien kehittymistä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja toiminnassa voimaantumisen tai valtautumisen (empowerment) kautta.

Kaikilla kansalaisilla tulee olla mahdollisimman hyvät edellytykset ymmärtää maailmanlaajuisia yhteiskuntaamme ja osallistua siihen täysivaltaisina, kriittisesti ajattelevina maailmankansalaisina.

Arvoilla ja niihin pohjautuvilla asenteilla on merkittävä rooli yksilön voimaantumisessa toimimaan aktiivisina kansalaisina ja maailmankansalaisina.

5 Turunen, I. 2009. Globaali hallinta. Teoksessa Lampinen, J. & M. Melén-Paaso (toim.), 80–87).

5 Globaalikasvatuksen toimintaympäristö

Inhimillisen toiminnan perusta on oppiminen. Opimme koko ajan ja läpi elämämme. Elinikäisen oppimisen ympäristöt yhteiskunnassa ovat moninaisia: muodollisia, epämuodollisia ja arkipäivän elämään liittyviä. Koulutuspolitiikan tehtävänä on tukea elinikäistä oppimista. Globaalikasvatuksen kannalta erityisen tärkeän oppimisen areenan muodostavat sellaiset yhteistoiminnan muodot ja verkostot, joissa on mahdollista kokeilla erilaisia rooleja ja omaksua uudenlaisia identiteettejä ja suhtautumistapoja monenlaisiin ihmisiin ja kulttuureihin.

Nuorisolaki määrittää kohderyhmäkseen kaikki alle 29-vuotiaat. Laki määrittelee nuorisotyön nuorten oman ajan käyttöön kohdistuvaksi aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi, nuorten sosiaalisesti vahvistamiseksi, nuoren kasvun ja itsenäistymisen tukemiseksi sekä sukupolvien väliseksi vuorovaikutukseksi. Nuorten tavoitteellista toimintaa kansalaisyhteiskunnassa kutsutaan aktiiviseksi kansalaisuudeksi; näitä ovat esimerkiksi harrastaminen, osallistuminen, toiminta yhdessä muiden kanssa sekä yhteisön jäsenyys. Sosiaalinen vahvistaminen on nuorisotoimen termi, joka tarkoittaa nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen ja valmiuksien parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Nuorisopolitiikan tehtävänä on parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja yhteiskunnassa.

Globaalikasvatuksen toimintaympäristöön sisältyvät kaikki elinikäisen oppimisen ympäristöt yhteiskunnassa ja niihin liittyvä ohjaus. Ohjauksella tarkoitetaan kaikkia niitä mekanismeja, joilla toimintaa säädellään, suunnataan ja toiminnalle asetettuja tavoitteita toteutetaan. Globaalikasvatuksen toimintaympäristöjä ja niiden muutostekijöitä (kuvio 3) on tarkasteltu projektin sisällöllisessä loppujulkaisussa (Lampinen & Melén-Paaso 2009).

Globaaliin vastuuseen kasvamisen näkökulmasta on tärkeää, että yhteiskunnan toimijat ymmärtävät elinikäisen oppimisen tärkeyden ja myös tietoisesti edistävät tätä. Muodollisen oppimisen puitteissa (oppilaitokset) tapahtuvan kasvatuksen ja koulutuksen tulee antaa valmiuksia ja perusta elinikäiselle oppimiselle. Sen tulee herättää sekä uteliaisuutta ja avoimuutta uusille asioille että herkkyyttä havaita muutostarpeita. Epämuodollisten oppimisympäristöjen tärkeänä tehtävänä on antaa mahdollisuus yksilön omatoimiselle jatkuvalla kasvulla ja kehityksellä ilman yksilön omaa luovuutta vähentävää ja rajoittavaa ohjausta. Esimerkkejä keskeisistä epämuodollisen oppimisen ympäristöistä ovat vapaa sivistystyö, nuorisotyö ja kansalaisjärjestötoiminta. Epämuodollisen oppimisen ympäristöissä voidaan tehokkaasti edistää muutososaamista, lisätä ymmärrystä tulevaisuuden haasteista sekä sitouttaa ihmiset yhteisölliseen ja vastuulliseen toimintaan.

6 Ohjausryhmän ehdotukset kehittämislinjauksiksi

Tämä globaalivastuu-projektin toimintapoliittinen loppuraportti on laadittu ottaen huomioon opetusministeriön strategiatyö ja osoitettu opetusministeriön johdolle ja niille opetusministeriön toimijoille, joita opetusministeriön ohjausasiakirjojen laatiminen ja toimeenpano koskee.

Seuraavat strategiset kehittämislinjaukset on tarkoitettu huomioon otettavaksi opetusministeriön ohjauksessa. Ohjauksella tarkoitetaan kaikkia niitä mekanismeja, joilla opetusministeriön hallinnonalan toimintaa säädellään, suunnataan ja toiminnalle asetettuja tavoitteita toteutetaan. Tämä asiakirja ei siis ole suunnattu globaalivastuuprojektin kohderyhmälle kaikissa elinikäisen oppimisen ympäristöissä vaan niille päätöksentekijöille, jotka ohjaavat toimintaa näissä ympäristöissä.

6.1 Kohderyhmä ja tarkoitus

Annetun toimeksiannon mukaisesti opetusministeriön maaliskuussa 2007 käynnistämässä ”Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen” -projektissa, eli globaalivastuuprojektissa, on lähtökohdaksi otettu Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmassa (KVK 2010) esitetyt tavoitteet ja toimenpidesuosituksiset.

Globaalivastuuprojektin kohderyhmälleen osoittamassa sisällöllisessä loppujulkaisussa tehtiin väliarvio KVK 2010 -ohjelman mukaisten toimenpiteiden toteutumisesta⁶. Tämä väliarvio on yksi lähtökohta tämän asiakirjan kehittämislinjauksille ja ehdotuksille. Esimerkki yhdestä tähän väliarvioon pohjautuvasta johtopäätöksestä on, että kansainvälisyys- eli globaalikasvatuksesta on internetissä menetelmiä ja materiaaleja sekä opetuksen toteuttamiseen että omaehtoiseen opiskeluun. Tarjonta vain on niin hajanaista, etteivät tieto ja sen tarve välttämättä aina kohtaa.

Tämä asiakirja kohdistuu projektin aikana identifioituihin KVK 2010 -ohjelman (ks. liite 2) toimeenpanon strategisiin ongelmakohtiin, ei tavoitteisiin tai toimenpidesuosituksiin. Tällä linjauksella halutaan kohdentaa voimavarat erityisesti niihin kysymyksiin, joihin päättäjien tulisi tulevina vuosina paneutua, jotta globaalikasvatuksen laatu ja vaikuttavuus paranisivat.

⁶ Anttalainen, K. & J. Lampinen 2009 Tietoa, taitoa, ja asenteita – esimerkkejä hyvistä käytänteistä. Teoksessa Lampinen, J. & M. Melén-Paaso (toim.) 2009. Tulevaisuus meissä. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen. Opetusministeriön julkaisuja 2009:56.

6.2 Tavoitteet ja kehittämiskohteet

6.2.1 Opetusministeriön keskeiset ohjausasiakirjat

Opetusministeriön strategiatyössä haetaan synergiaa opetusministeriön erilaisten strategisten ohjausasiakirjojen välillä sekä yhteistä näkemystä hallinnonalan kehittämiseksi ja tulevaisuuden ohjaustarpeelle. Opetusministeriön yleisstrategia on keväällä 2009 hyväksytty *opetusministeriön strategia 2020*, jolla opetusministeriö vahvistaa strategista otettaan ja uudistaa toimintatapojaan sekä toimialallaan että osana valtionhallintoa. Strategialla ja sen ohjelmilla edistetään ministeriön sisäistä yhteistyötä ja avoimuutta sekä kumppanuutta muiden toimijoiden kanssa. Strategiassa opetusministeriön tahtotila on selkeä: opetusministeriön tehtävänä on varmistaa, että suomalainen yhteiskunta vaalii sivistyksen ihannetta ja että Suomi on osaamisen, osallistumisen ja luovuuden kärkimaa.

Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston keskeinen ohjausasiakirja on valtioneuvoston päätöksellä hyväksytty *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma* KESU 2007–2012. *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategialla* 2009–2015 pyritään lisäämään opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden kansainvälistä liikkuvuutta sekä edistämään monikulttuurisuutta ja globaalia vastuuta. Strategian mukaan korkeakoulut osallistuvat globaalien ongelmien ratkaisemiseen, toimivat yhteistyössä kehitysmaiden kanssa niiden osaamisen vahvistamiseksi sekä rakentavat oman toimintansa eettisesti kestäväälle pohjalle. *Vapaata sivistystyötä koskevan lain muutos* tuli voimaan vuoden 2010 alusta. Lakimuutos perustuu KESU:un. Lain muuttaminen liittyy vapaan sivistystyön vuosille 2009–2012 ajoittuvan kehittämisohjelman toimeenpanoon. Uuden lain ensimmäisen momentin mukaan ”vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta”. Globaalivastuun kannalta on erityisen merkityksellistä, että lain toisen momentin mukaan vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on muun muassa edistää kestävä kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista.

Opetusministeriössä valmistui vuonna 2009 *Kulttuuripolitiikan strategia 2020*. Tässä opetusministeriön ensimmäisessä kulttuurialan ohjausta yhtenäistävässä strategiassa on nostettu kulttuuripolitiikan toiminta-alalle uusia tekijöitä. Painopisteiksi on esitetty muun muassa kestävä kehityksen vaatimukset ja monikulttuurisuuden huomioiminen. Nuorisopolitiikan keskeisin ohjausasiakirja on valtioneuvoston päätöksellä hyväksytty *Lapsi- ja nuorisopolitiittinen kehittämisohjelma* LANUKE 2007–2011. *Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista* hyväksyttiin joulukuussa 2008. Sen mukaan valtioneuvosto sitoutuu edistämään liikunnallista elämäntapaa sekä kannustaa kansalaisia, yhteisöjä ja julkishallintoa toimimaan liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden lisäämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Opetusministeriö on asettanut periaatepäätöksen koordinoitua ja toimenpiteiden seuranta varten neuvottelukunnan.

Valtioneuvoston maaliskuussa 2007 tekemän kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämistä koskevan periaatepäätöksen mukaan ministeriöiden hallinnonalojen strategioiden osaksi otetaan järjestöjen asema. Opetusministeriön asettama työryhmä on laatinut opetusministeriön kansalaisjärjestöstrategian (2010), jonka lähtökohtana on kansalaisjärjestöjen ja opetusministeriön välisen yhteistyön kehittäminen ja toimintatapojen selkiyttäminen. Globaalivastuuprojekti on strategiassa kuvattu yhtenä esimerkkinä hyvistä hankevalmistelukäytännöistä, joita ministeriössä on viime aikoina toteutettu⁷.

⁷ Edellä kuvatut asiakirjat löytyvät opetusministeriön julkaisuja -sivuilta.
<www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/julkaisulistaus?lang=fi>

Tavoite 1.

Gloaalivastuu-projektin strategiset kehittämislinjaukset otetaan huomioon, kun edelleen työstetään opetusministeriön strategiaa 2020 ja sen neljää ohjelmaa.

Kehittämiskohde

- 1 Terävöitetään ministeriön strategiaan 2020 kirjattuja päämääriä, jotka liittyvät globaaliin vastuuseen ja siihen kasvamiseen erityisesti seuraavien teemojen yhteydessä:
 - Ministeriön yhtenä strategisena päämääränä vuodelle 2020 on sivistyksen voima sekä tulevaisuuden yleissivistyksessä korostuva globaalivastuu.
 - Osallisuus ja yhteisöllisyys -ohjelma nostaa esiin kansainvälisen liikkuvuuden ja monikulttuurisuuden, jotka puolestaan ovat keskeisiä tekijöitä kansainvälisyys- ja globaalikasvatuksessa sekä sitä kautta maailmanlaajuiseen vastuuseen kasvamisen prosessissa.
 - Gloaalivastuu korostuu Kilpailukyky-ohjelmassa erityisesti korkeakoulujen kansainvälisyysstrategian toimeenpanon osalta; globaalin vastuun edistäminen on yksi strategian viidestä päätavoitteesta.

Tavoite 2.

Opetusministeriön kulttuuripolitiikan strategian 2020 toimeenpanossa vahvistetaan globaalikasvatuksen asemaa kulttuuripoliittisissa linjauksissa ja kulttuurikasvatuksessa.

Kehittämiskohde

- 2 Gloaalikasvatus liitetään osaksi taidekasvatusta, kulttuuriperintökasvatusta sekä mediakasvatusta, jotta maailmankansalaisuuden ja vastuullisuuden prosessi saadaan käyntiin kaikilla elämänoilla mahdollisimman varhain ja jotta voidaan parantaa lasten ja nuorten valmiuksia toimia vastuullisesti globaalissa ympäristössä. Taidetta, kulttuuria ja mediaa käytetään myös globaalikasvatuksen välineinä.

Tavoite 3.

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian mukaisesti tavoitteena on luoda Suomeen kansainvälisesti vahva ja vetovoimainen korkeakoulu- ja tutkimus-yhteisö, joka edistää kansalaisten kykyjä ja mahdollisuuksia toimia avoimessa kansainvälisessä ympäristössä, tukee monikulttuurisen yhteiskunnan tasa-painoista kehitystä ja kantaa vastuuta globaalien ongelmien ratkaisemisesta. Korkeakoulut rakentavat oman toimintansa eettisesti kestäväälle pohjalle ja toimivat yhteistyössä kehitysmaiden kanssa niiden osaamisen vahvistamiseksi.

Kehittämiskohde

- 3 Opetusministeriö kehittää kansainvälistymisen seurannan ja arvioinnin tietopohjaa, tilastointia ja indikaattoreita yhteistyössä korkeakoulujen, Tilastokeskuksen, Suomen Akatemian ja CIMOn kanssa osana korkeakoululaitoksen tietohallinnon kehittämishanketta. Kansainvälistymisstrategian toimeenpanon seurannassa käytetään hyväksi "Globaalivastuun ja kestävän kehityksen tietopohja" -osahankkeen tuloksia.

Tavoite 4.

Edistetään aktiivista kansalaisuutta opetusministeriön kansalaisjärjestöstrategian mukaisesti.

Kehittämiskohde

- 4 Kannustetaan opettajia hyödyntämään opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden tarjoamia mahdollisuuksia aktiivisen kansalaisuuden ja maailmankansalaisuuden edistämiseksi. Aktiivista kansalaisuutta ja maailmankansalaisuutta vahvistavien aihekokonaisuuksien ja tutkintojen perusteiden elinikäisten oppimisen avaintaitojen toimeenpanoa edistetään resursoimalla niitä riittävästi käytännön opetustyössä sekä ottamalla nämä kompetenssit ja ilmiöt huomioon opettajankoulutuksessa.

Tavoite 5

Ihmisoikeuksien kunnioittamiseen perustuva globaalikasvatuksen arvopohja sekä siihen liittyvä asennekasvatus otetaan huomioon opetusministeriön strategia-asiakirjoissa sekä opetusministeriön elinikäisen oppimisen ympäristöihin kohdistuvassa ohjauksessa.

Kehittämiskohde

- 5 Lisäämällä ihmisoikeuskasvatusta käytännön opetustyössä kaikilla koulutusasteilla sekä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa vahvistetaan ihmisoikeuskasvatuksen asemaa suomalaisessa koulutusjärjestelmässä siten, että se nykyistä paremmin vastaa Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia.

Tavoite 6

Toimeenpannaan valtioneuvoston periaatepäätöstä liikunnan edistämisen linjoista, jossa kiinnitetään huomiota eettisyyden korostamiseen kansalaistoiminnassa.

Kehittämiskohteet

- 6 Kannustetaan Suomen Liikunta ja Urheilu ry:tä päivittämään Reilu Peli -periaateasiakirjaa sekä sopimaan jäsenjärjestöjensä kanssa konkreettisia toimenpiteistä periaatteiden soveltamiseksi sekä sanktiojärjestelmästä mahdollisissa periaatteista poikkeamisissa. Opetusministeriön asettama neuvottelukunta seuraa tavoitteiden toteutumista.
- 7 Lisätään maahanmuuttajien osallistumista liikuntatoimintaan laatimalla kehittämisohjelma edistämään maahanmuuttajataustaisten kotoutumista liikunnan avulla. Kehittämisohjelma rakentuu periaatteelle, että maahanmuuttajataustaiset eivät ainoastaan integroidu olemassa oleviin toimintoihin vaan osallistumisellaan rikastuttavat suomalaista urheilu- ja liikuntakulttuuria.

6.2.2 Opetusministeriön sisäinen koulutus- ja nuorisopoliittinen yhteistyö

Tavoite 7

Koulutus- ja nuorisopoliitikassa tehostetaan yhteistyötä opetusministeriön koulutus- ja tiedepoliitiikan osaston sekä kulttuuri, liikunta- ja nuorisopoliitiikan osaston välillä aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi sekä globaalikasvatukseen ja muihin globaaliin vastuuseen liittyvissä kysymyksissä.

Kehittämiskohteet

- 8 Hallituksen esityksessä nuorisolain ja opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä annetun lain 5 §:n muuttamisesta ehdotetaan säädettäväksi paikallistason monialaisesta viranomaisyhteistyöstä sekä etsivästä nuorisotyöstä ja siihen liittyvästä tiedonsiirrosta. Lakimuutoksien tultua voimaan, koulutus- ja tiedepoliitiikan osasto sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliitiikan osasto edistävät yhdessä niiden toimeenpanoa.

- 9 Opetusministeriön osastot valmistelevat yhdessä koulutus- ja nuorisopolitiikkaa yhdistäviä strategisia näkökulmia ministeriön ohjausasiakirjoihin.
- 10 Nuorisolain 72/2006 8 §:ssä on nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta säädetty seuraavasti: "Nuorille on järjestettävä mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa." Opetusministeriö välittää kuntatason onnistuneita esimerkkejä nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen malleista muille kunnille muun muassa Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n tiedotuskanavien kautta⁸.
- 11 Opetusministeriön Etusivu-verkkolehden artikkelipalstaa "Teemana maailmanlaajuinen vastuu" jatketaan. Teemapalstan loppuun lisätään linkki muiden tahojen globaalikasvatusta ja globaalia vastuullisuutta käsitteleviin verkkosivustoihin.

6.2.3⁹ Globaalivastuu ja kestävä kehitys korkeakoulujen sekä muiden oppilaitosten ja oppimisyhteisöjen toiminnassa

Tavoite 8

Globaalivastuu ja kestävä kehitys nähdään osana koulutuksen laatua ja laatuksiteereitä sekä arviointia eri koulutusasteilla ja -muodoissa. Globaalivastuu ja kestävä kehitys sisällytetään korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten/koulujen ja oppimisyhteisöjen toiminnan tavoitteisiin, seurantaan, arviointiin ja kehittämiseen.

Kehittämiskohteet

- 12 Korkeakoulut ja muut oppilaitokset edistävät globaalivastuuta integroimalla vastuullisuuden periaatteet ja kestävä kehityksen edistämisen tavoitteet toimintaansa ja sen kehittämiseen niin opetus- ja koulutusohjelmiin, opetukseen, tutkimukseen, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan kuin johtamiseen ja päivittäiseen toimintaan.

8 Ohjausryhmän kuntatason asiantuntijan, Satu Haapasen kirjoittama esimerkki:

Oulun kaupungissa toteutetaan lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikuttamisen mallia osana alueellista ja kaupunginlaajuisia yhteistyötä. Lasten ja nuorten osallisuus on osa nuoris- ja opetustoimen saumatonta yhteistyötä, joka ulottuu myös muille aloille esim. oppilashuoltoon ja aamu- ja iltapäiväkerhotoimintaan. Lasten ja nuorten osallisuus on yhtenä painopisteenä molempien hallintokuntien strategioissa. Osallisuuden ja vaikuttamisen Oulun mallissa koulut nimeävät edustajansa alueilla toimiviin nuorten vaikuttajaryhmiin, joiden vetäjänä toimii nuorisotyöntekijä ja osallisuuskoodinaattori. Vaikuttajaryhmiä, joita on yksitoista, kuullaan alueidensa asioissa, minkä lisäksi ryhmät tekevät esityksensä kerran vuodessa kokoontuvalle lasten ja nuorten kaupunkikokoukselle. Kaupunkikokouksella on käytettävissä tietty summa rahaa, josta lapset ja nuoret yhdessä päättävät. Lisäksi kaupunkikokous tekee päätöksiä ja antaa julkilausumia kaupunginhallitukselle ja hallintokunnille. Osallisuustoiminta on laajentunut kuluvana vuonna koskemaan ammattioppilaitoksia ja lukioita, joiden opiskelijat ovat itse suunnitelleet osallisuuden toimintamalliaan. Malliin kuuluvat nuorten parlamenttivaalit, jotka pidettiin vuoden 2009 lopussa. Oulun kaupungin osallisuuden visiossa ja strategiassa 2011 edellytetään, että lapset ja nuoret otetaan mukaan kaikkeen suunnittelu- ja kehittämistyöhön. Kun lapsi pääsee rakentamaan yhteisöään pienestä pitäen, oppii hän, että hänen mielipiteillään ja teoillaan on arvoa ja merkitystä. Vaikka hän saattaa joutua joskus pettymään, kun huomaa, että kaikki ideat eivät kannakaan, oppii hän perustelemaan päätöksensä ja luottamaan itseensä. Hänestä kasvaa vahva nuori ja aikuinen, joka tietää, että yhdessä tehdyillä päätöksillä muutetaan maailmaa ja että huominen on juuri sellainen, millaiseksi sen yhdessä ja demokraattisella päätöksenteolla luomme.

9 Nämä ehdotukset pohjautuvat projektin osahankkeen loppuraporttiin *Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa. Kehittämisen ja seurannan tietopohja*. Virtanen, A & T. Kaivola (2009, toim.), Opetusministeriön julkaisu 2009:56.

- 13 Toiminnan kehittymistä seurataan korkeakoulu- ja oppilaitoskohtaisesti sisäisen arvioinnin ja kansallisesti ulkoisen arvioinnin keinoin.
- 14 Otetaan käyttöön hyvien käytänteiden tunnistamisen ja levittämisen menetelmiä sekä koulutusmuotorajat ylittäviä toimintatapoja hyödyntäen olemassa olevia tiedonvälitysverkostoja ja verkkosivustoja.
- 15 Opetusministeriö tukee korkeakoulu- ja oppilaitoskohtaista globaalivastuuta ja kestävästä kehitystä edistävän toiminnan kehittämistä, koulutusmuotojen rajat ylittävää verkostoitumista sekä itsearviointia painottamalla näiden tärkeyttä ohjauksessaan. Erityistä huomiota kiinnitetään kansainväliseen yhteistyöhön.
- 16 Korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten opettajien ja muun henkilökunnan osaaminen globaalivastuusta ja kestävästä kehityksestä varmistetaan selvityksin. Opetusministeriö tukee tarvittavan koulutuksen järjestämistä.
- 17 Globaalivastuun ja kestävästä kehityksestä roolia vahvistetaan vapaan sivistystyön opinnoissa ja kansalaisjärjestöjen toiminnassa elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti. Opetusministeriö edistää asiaa vapaan sivistystyön laatu- ja kehittämisrahan ja valtionavustuksen avulla.
- 18 Globaalia vastuuta ja kestävästä kehityksestä korkeakouluissa ja muussa koulutuksessa koskevat teema-arvioinnit sisällytetään opetusministeriön laatimaan arviointiohjelmaan vuosille 2012–2015. Korkeakoulujen arviointineuvoston ja Koulutuksen arviointineuvoston yhteistyön avulla mahdollistetaan arvioinnin samanaikaisuus ja toisilta oppiminen.

6.2.4 Kansalaisjärjestöjen ohjaus ja resursointi

Tavoite 9

Gloaalivastuuta edistävien kansalaisjärjestöjen ja opetusministeriön välistä yhteistyötä vahvistetaan laadun ja vaikuttavuuden alalla.

Kehittämiskohteet

- 19 Opettajien osaamista globaalikasvatuksesta ja kansalaisjärjestökentästä lisätään ja tuetaan kannustamalla heitä koulujen ja kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä edistäviin hankkeisiin, joiden tavoitteena on kasvattaa oppilaista aktiivisia, vastuullisia ja moninaisuutta ymmärtäviä maailmankansalaisia.
- 20 Opetusministeriö tukee rahoituspäätöksin järjestöjen työtä globaalikasvatuksen alalla ja perustaa pitkäkestoisten (2–3 vuotta) globaalivastuuta edistävien hankkeiden avustusmomentin. Avustusta myönnetään hankkeille, jotka levittävät hyviä käytäntöjä ja saavuttavat uusia toimijaryhmiä.
- 21 Kansalaisjärjestöjen globaaliin vastuuseen ja kestävästä kehityksestä liittyvän toiminnan laadun ja vaikuttavuuden arviointia kehitetään verkostoitumalla koulutuksen arvioinnista vastaavien tahojen kanssa. Arvioidaan kansalaisjärjestöjen ja kuntien/koulujen välisenä yhteistyönä laadittu laatukriteeristö hyvälle koulujen ja järjestöjen väliselle yhteistyölle.

Tavoite 10

Muidenkin kuin globaalikasvatukseen erikoistuneiden kansalaisjärjestötoimijoiden tietoisuutta globaalivastuun eri ulottuvuuksista lisätään ja toimijoita innostetaan ottamaan teema esille järjestöllisessä koulutuksessa ja toiminnassa tukemalla kansalaisjärjestöjen työtä sekä vahvistamalla kansalaisjärjestöjen ja muiden yhteiskunnan toimijoiden välistä yhteistyötä globaalin vastuullisuuden edistämiseksi.

Kehittämiskohteet

- 22 Opetusministeriö tukee ohjauksellisesti ja rahoituspäätösin kansalaisjärjestöjä globaalivastuun esille ottamisessa lasten, nuorten ja aikuisten kansalaistoiminnassa. Opetusministeriö suuntaa avustuksia kansalaisjärjestöjen globaalia vastuuta edistäville hankkeille.
- 23 Järjestötoimijoiden tietoisuutta globaalivastuusta lisätään vuosittaisten yhteisten foorumien ja tiedotus- ja koulutuspäivien yhteydessä.
- 24 Kansalaisjärjestöjä kannustetaan ottamaan maahanmuuttajat entistä enemmän mukaan toimintaansa ja hyödyntämään heidän asiantuntemustaan.

6.2.5 Globaalikasvatuksen ja Kansainvälisyys 2010 -ohjelman arvioinnit 2010 jatkotoimenpiteineen

Tavoite 11

Lisätään globaalikasvatuksen laatua ja vaikuttavuutta edistämällä sellaista toimintaa, joka tukee ihmisten globaalia maailmaamme koskevan tietoisuuden kehittymistä sekä kasvua toimimaan vastuullisina, osallistuvina ja kriittisinä kansalaisina ja maailmankansalaisina.

Kehittämiskohteet

- 25 GENE-verkosto tekee Euroopan neuvoston North-South Centerin vuonna 2004 Suomen globaalikasvatuksesta laatiman vertaisarvioinnin seuranta-arvioinnin vuonna 2010¹⁰. Opetusministeriö myötävaikuttaa omalta osaltaan seuranta-arvioinnin toteuttamiseen.
- 26 Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma ja sen toimeenpano arvioidaan vuoden 2010 aikana, minkä jälkeen opetusministeriö tekee päätökset jatkotoimenpiteistä.
- 27 Kahden edellä todetun arviointiprosessin jälkeen selkeytetään globaalikasvatusta koskevaa yhteistyötä, työnjakoa ja rahoituskäytäntöjä ulkoasiainministeriön ja opetusministeriön välillä.

¹⁰ North-South Centre on osa Euroopan Neuvoston organisaatiota, mutta itsenäinen toimija. GENE on eurooppalainen kumppanuus/verkosto, johon kuuluu ministeriöitä, kehitysyhteistyöjärjestöjä ja globaalikasvatuksesta vastaavia viranomaistahoja, ja joka mm. organisoi globaalikasvatuksen vertaisarviointeja. Verkosto on irrottautunut North-South Centeristä ja sen toiminnan mahdollistava säätiö on rekisteröity Hollannissa.

7 Yhteenveto projektin ohjausryhmän ehdotuksista

Seuraavat ehdotukset on tarkoitettu huomioon otettavaksi opetusministeriön ohjauksessa. Ne eivät siis ole suunnattu globaalivastuuprojektin kohderyhmälle kaikissa elinikäisen oppimisen ympäristöissä vaan niille päätöksentekijöille, jotka ohjaavat toimintaa näissä ympäristöissä.

Opetusministeriön keskeiset ohjausasiakirjat

- 1 Terävöitetään opetusministeriön strategiaan 2020 kirjattuja päämääriä, jotka liittyvät globaaliin vastuuseen ja siihen kasvamiseen.
- 2 Taide-, kulttuuriperintö- sekä mediakasvatuksessa korostetaan globaalin vastuun merkitystä. Taidetta, kulttuuria ja mediaa käytetään globaalikasvatuksen välineinä.
- 3 Kehitetään korkeakoulujen kansainvälistymisen seurannan ja arvioinnin tietopohjaa.
- 4 Kannustetaan opettajia hyödyntämään opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden tarjoamia mahdollisuuksia aktiivisen kansalaisuuden ja maailmankansalaisuuden edistämiseksi. Aktiivista kansalaisuutta ja maailmankansalaisuutta vahvistavien aihekokonaisuuksien ja tutkintojen perusteiden elinikäisten oppimisen avaintaitojen toimeenpanoa edistetään resursoimalla niitä riittävästi käytännön opetustyössä sekä ottamalla nämä teemat huomioon opettajankoulutuksessa.
- 5 Vahvistetaan ihmisoikeuskasvatuksen asemaa suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Tämä tapahtuu lisäämällä ihmisoikeuskasvatusta käytännön opetustyössä kaikilla koulutusasteilla sekä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa.
- 6 Kannustetaan Suomen Liikunta ja Urheilu ry:tä päivittämään Reilu Peli -periaateasiakirjaa. SLU sopii jäsenjärjestöjensä kanssa konkreettisista toimenpiteistä periaatteiden soveltamiseksi sekä sanktiojärjestelmän luomiseksi mahdollisissa periaatteista poikkeamisissa.
- 7 Lisätään maahanmuuttajien osallistumista liikuntatoimintaan laatimalla kehittämisohjelma edistämään maahanmuuttajataustaisten kotoutumista liikunnan avulla.

Opetusministeriön sisäinen koulutus- ja nuorisopoliittinen yhteistyö

- 8 Hallituksen esityksessä nuorisolain ja opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä annetun lain 5 §:n muuttamisesta ehdotetaan säädettäväksi paikallistason monialaisesta viranomaisyhteistyöstä sekä etsivästä nuorisotyöstä ja siihen liittyvästä tiedonsiirrosta. Lakimuutoksien tultua voimaan, koulutus- ja tiedepoliittikan osasto sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliittikan osasto edistävät yhdessä niiden toimeenpanoa.
- 9 Osastot valmistelevat yhdessä koulutus- ja nuorisopoliittikkaa yhdistäviä strategisia näkökulmia ministeriön ohjausasiakirjoihin.
- 10 Välitetään onnistuneita esimerkkejä nuorten kuulemisen, osallisuuden ja vaikuttamisen malleista kunnille.
- 11 Opetusministeriön Etusivu-verkkolehden artikkelipalstaa ”Teemana maailmanlaajuinen vastuu” jatketaan. Teemapalstan loppuun lisätään linkki muiden tahojen globaalikasvatusta ja globaalia vastuullisuutta käsitteleviin verkkosivustoihin.

Gloaalivastuu ja kestävä kehitys korkeakoulujen sekä muiden oppilaitosten ja oppimisyhteisöjen toiminnassa

- 12 Korkeakoulut ja muut oppilaitokset edistävät globaalivastuuta integroimalla vastuullisuuden periaatteet ja kestävä kehityksen edistämisen tavoitteet toimintaansa ja sen kehittämiseen.
- 13 Toiminnan kehittymistä seurataan korkeakoulu- ja oppilaitoskohtaisesti sisäisen arvioinnin ja kansallisesti ulkoisen arvioinnin keinoin.
- 14 Otetaan käyttöön kestävä kehityksen ja globaalin vastuun edistämisen hyvien käytänteiden tunnistamisen ja levittämisen menetelmiä sekä koulutusmuotorajat ylittäviä toimintatapoja.
- 15 Opetusministeriö tukee korkeakoulu- ja oppilaitoskohtaista globaalivastuuta ja kestävä kehitystä edistävän toiminnan kehittämistä, koulutusmuotojen rajat ylittävää verkostoitumista sekä itsearviointia painottamalla näiden tärkeyttä ohjauksessaan. Erityistä huomiota kiinnitetään kansainväliseen yhteistyöhön.
- 16 Korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten opettajien ja muun henkilökunnan osaaminen globaalivastuusta ja kestävästä kehityksestä varmistetaan selvityksin. Opetusministeriö tukee tarvittavan koulutuksen järjestämistä.
- 17 Globaalivastuun ja kestävä kehityksen roolia vahvistetaan vapaan sivistystyön opinnoissa ja kansalaisjärjestöjen toiminnassa elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti. Opetusministeriö edistää asiaa vapaan sivistystyön laatu- ja kehittämisrahan ja valtionavustuksen avulla.
- 18 Globaalia vastuuta ja kestävä kehitystä korkeakouluissa ja muussa koulutuksessa koskevat teema-arvioinnit sisällytetään opetusministeriön laatimaan arviointiohjelmaan vuosille 2012–2015.

Kansalaisjärjestöjen ohjaus ja resursointi

- 19 Opettajien osaamista globaalikasvatuksesta ja kansalaisjärjestökentästä lisätään ja tuetaan kannustamalla heitä koulujen ja kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä edistäviin hankkeisiin.

- 20 Opetusministeriö tukee rahoituspäätöksin järjestöjen työtä globaalikasvatuksen alalla ja perustaa pitkäkestoisten (2–3 vuotta) globaalivastuuta edistävien hankkeiden avustusmomentin.
- 21 Kansalaisjärjestöjen globaaliin vastuuseen ja kestävään kehitykseen liittyvän toiminnan laadun ja vaikuttavuuden arviointia kehitetään verkostoitumalla koulutuksen arvioinnista vastaavien tahojen kanssa.
- 22 Opetusministeriö tukee ohjauksellisesti ja rahoituspäätöksin kansalaisjärjestöjä globaalivastuun esille ottamisessa lasten, nuorten ja aikuisten kansalaistoiminnassa. Opetusministeriö suuntaa avustuksia kansalaisjärjestöjen globaalia vastuuta edistäville hankkeille.
- 23 Järjestötoimijoiden tietoisuutta globaalivastuusta lisätään vuosittaisten yhteisten foorumien sekä tiedotus- ja koulutuspäivien yhteydessä.
- 24 Kansalaisjärjestöjä kannustetaan ottamaan maahanmuuttajat entistä enemmän mukaan toimintaansa ja hyödyntämään heidän asiantuntemustaan.

Gloaalikasvatuksen ja Kansainvälisyys 2010 -ohjelman arvioinnit jatkotoimenpiteineen

- 25 Suomen globaalikasvatuksen vertaisarvioinnin seuranta-arviointi toteutetaan vuonna 2010.
- 26 Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelma ja sen toimeenpano arvioidaan vuoden 2010 aikana.
- 27 Selkeytetään globaalikasvatusta koskevaa yhteistyötä, työnjakoa ja rahoituskäytäntöjä ulkoasiainministeriön ja opetusministeriön välillä.

Gloaalivastuuprojektin ohjausryhmän jäsenet ja asiantuntijat

Opetusministeriö julkaisi maaliskuussa 2007 Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman (KVK 2010). Maaliskuussa 2007 opetusministeriö käynnisti myös Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektin, joka oli jatkoa KVK 2010 -ohjelmalle. Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman hallinnoinnista vastaa opetusministeriön kansainvälisten asian sihteeristö. Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin asetti 27.4.2007 Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektille ohjausryhmän koordinoimaan projektin työtä ja sen etenemistä. Ohjausryhmän määräaika oli 30.4.2009 ja sille myönnettiin jatkoaikaa 31.1.2010 saakka.

Vuoden 2008 aikana projektin ohjausryhmän kokoonpanossa tapahtui muutoksia, jotka johtuivat ohjausryhmän jäsenten tehtävien tai toimenkuvien muutoksista ja ohjausryhmän vakiintuneeksi kokoonpanoksi muotoutui loppukesästä 2008 seuraava.

Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi projektin johtaja, opetusneuvos *Monica Melén-Paaso*, opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osasto, korkeakoulu- ja tiedeyksikkö ja jäsenenä erikoissuunnittelija *Mikko Cortés Téllez*, opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto, neuvonantaja *Jussi Karakoski*, ulkoasiainministeriön kehityspoliittinen osasto (tiedottaja, kehityskasvatuksen vastuuvirkamies Erja-Outi Heinon vaihdettua työtehtäviä), neuvotteleva virkamies *Ilkka Turunen*, opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osasto (erikoissuunnittelija Ville Heinosen vaihdettua työtehtäviä), KT, dosentti *Taina Kaivola*, Helsingin yliopisto (ohjausryhmän valitsema 1. varapuheenjohtaja), pääsihteeri *Rilli Lappalainen*, Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys ry (jäsenenä Lappalainen on myös toiminut yhteyshenkilönä kansalaisjärjestökenttään), KTT, yliopettaja *Liisa Rohweder*, HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu, 1.8.2009 alkaen WWF:n pääsihteeri (ohjausryhmän valitsema 2. varapuheenjohtaja), PhD., dosentti *Reetta Toivanen*, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti ja Helsingin yliopiston etnisten suhteiden ja nationalismien tutkimuskeskus CEREN (professori, YK:n ihmisoikeusneuvoston erityisraportoija Martin Scheinin, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti, siirryttyä muihin tehtäviin) ja MMT, opetusneuvos *Susanna Tauriainen*, Opetushallitus.

Ohjausryhmä valitsi vuoden 2008 alussa pysyviksi asiantuntijoikseen Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman valmistelusta vastannen opetusneuvos Ritva-Sini Merilammen opetusministeriöstä, opetusneuvos Liisa Jääskeläisen Opetushallituksesta sekä kansainvälisen kasvatuksen lehtori Partow Izadin Lapin yliopistosta.

Gloaalivastuun ja kestävä kehityksen tietopohja -hanke (2008–2009) on ollut itsenäinen osa opetusministeriön laajaa Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektia. Hanketta koordinoivat globaalivastuuprojektin ohjausryhmän jäsen ja 2. varapuheenjohtaja Liisa Rohweder ja FT, tutkijayliopettaja Anne Virtanen, Hämeen ammat-

tikorkeakoulu. Hankkeeseen osallistui lisäksi laaja asiantuntijaryhmä. Hanke jakautui korkeakoulujen vastuullisuuden indikaattorien ja tavoitteiden kehittämishankkeeseen, laajan globaalivastuun ja kestävä kehityksen tietopohjan kokoamiseen sekä loppuraportin laatimiseen. Osahankkeen tuotoksena julkaistiin teos ”Gloaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa. Kehittämisen ja seurannan tietopohja”. Virtanen, A & T. Kaivola (2009, toim.). Opetusministeriön julkaisuja 2009:56. Teoksessa on kuvattuna osahankkeen tulokset ja siihen osallistuneet tahot.

Ohjausryhmän asettamiskirjeessä vahvistettiin seuraava tutkijaverkosto ohjausryhmän asiantuntijaelimeksi: VTT, professori Liisa Laakso, Jyväskylän yliopisto (nykyään Helsingin yliopisto), FT, johtaja Paula Lindroos, Åbo Akademi, KT, professori Rauni Räsänen, Oulun yliopisto, PhD, professori Liisa Salo-Lee, Jyväskylän yliopisto, PhD, vanhempi tutkija Reetta Toivanen, Åbo Akademi ja amanuenssi, VTM, Unto Vesa, Tampereen yliopisto.

Keväällä 2007 asetetun projektin tehtäviksi annettiin arvioida globaalikasvatuksen ja sen avainkäsitteiden merkitystä kansallisessa ja kansainvälisessä politiikkakehyksessä sekä esittää näkemys globaalikasvatuksen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista Suomessa. Tämän toimeksiannon lopputulokset on dokumentoitu projektin tuottamassa seitsemässä julkaisussa (ks. liite 2). Näiden julkaisujen toimittajien työpanos on ollut projektille erittäin merkittävä, kuten myös julkaisujen artikkelien kirjoittajien.

Projektin kehitysvaiheita on syksystä 2007 voinut seurata opetusministeriön Etusivu-verkkolehdestä artikkelipalstalla Teemana maailmanlaajuinen vastuu. Tämän teemapalstan artikkelinkirjoittajat ovat osoittaneet, miten laajasti tämä vastuullisuuden käsite voidaan ymmärtää, ja täten asiantuntemuksellaan syventäneet globaalivastuuprojektin osaamis pohjaa.

Opetusministeriön kansainvälisten asiain sihteeristön projektikoordinaattori Mikko Cantell toimi projektin koordinaattorina syyskuusta marraskuuhun 2007. Kauppatieteen ylioppilas Annika Rohweder on projektin ohjausryhmän päätöksellä toiminut projektin sivutoimisena assistenttina elokuusta 2008 lähtien. Opetusministeriön toimeksiannosta projektin osa-aikaisena koordinaattorina toimi taammikuusta syyskuuhun 2009 KM Johanna Lampinen, Ihmisoikeusliiton koulutuskoodinaattori, joka myös oli projektin sisällöllisen loppujulkaisun ”Tulevaisuus meissä. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen” toinen toimittaja.

Lokakuusta 2009 alkaen opetusministeriön aikuiskoulutuksen tulosalueen asiantuntijana ohjausryhmässä on ollut pääsihteeri Aaro Harju Sivistysliitto Kansalaisfoorumista.

Kuntatason asiantuntijana ohjausryhmällä on syksyn 2009 aikana ollut oululainen luokanopettaja ja kaupunginvaltuutettu Satu Haapanen. Hän on kansallisten ja kansainvälisten työtehtäviensä sekä luottamustoimiensa kautta laajasti perehtynyt lasten ja nuorten osallisuuteen ja vaikuttamiseen.

Vuoden 2008 aikana tämän poikkihallinnolliseksi muodostuneen projektin tueksi syntyi asiantuntijaverkostoja sekä opetusministeriön sisällä että opetusministeriön hallinnonalalla yleisemminkin. Nämä verkostot ovat olleet projektin kehityksen kannalta merkityksellisiä.

Opetusministeriön globaalikasvatusta ja globaalia vastuuta käsittelevät julkaisut 2007–2009

Kansainvälisyyskasvatus 2010. Opetusministeriön julkaisu 2007:11. Julkaisu sisältää opetusministeriön Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman. Ohjelmaan koottiin Suomen kansainvälisyyskasvatuksen kansalliset kehittämistavoitteet ja niitä edistävät toimenpidesuosituksot, jotka pyritään toteuttamaan vuoteen 2010 mennessä opetusministeriön hallinnonalalla yhteistyössä muiden ministeriöiden sekä kansalaisjärjestöjen kanssa. Kansainvälisyyskasvatus 2010 on Suomen ensimmäinen kansallinen, yhteiskunnan eri sektoreita huomioiva kansainvälisyyskasvatuksen ohjelma. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm11.pdf>

Towards sustainable development in higher education – Reflections. Kaivola, T. & L. Rohweder (2007; eds.). Publications of the Ministry of Education 2007:6. Korkeakoulujen tehtävänä on olla uuden tiedon majakoita sekä koulutusjärjestelmällemme että muulle yhteiskunnalle. Tämä julkaisu tuotettiin Suomen opetusministeriön kontribuutiona YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten. Julkaisun kohderyhmänä ovat kansalliset ja kansainväliset koulutuspoliittiset päätöksentekijät sekä korkeakoulujen ja muun opetushallinnon toimijat. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm06.pdf>

Education for Global Responsibility – Finnish Perspectives. Kaivola, T. & M. Melén-Paaso (2007; eds.). Publications of the Ministry of Education 2007:31. "Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen" -projekti pohjautuu Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelmaan. Projektin käsitteelliseksi perustaksi otettiin vuoden 2004 kansainvälisen arvioinnin viitekehys globaalikasvatukselle, eli ns. Maastrichtin konferenssin (2002) julistus ja siihen liittyvät asiakirjat. Tässä tutkijoiden artikkeleista koostuvassa julkaisussa selkeytetään globaalikasvatuksen käsitteellistä viitekehystä ja siihen liittyviä teemoja. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm31.pdf>

Kohti kestävää kehitystä – pedagoginen lähestymistapa. Rohweder, L. & A. Virtanen (2008; toim.). Opetusministeriön julkaisu 2008:3. Globaali vastuullisuus, ilmastonmuutos, sosiaalisen eriarvoistumisen kysymykset, kulttuurien erilaisuus ja talouden globalisoituminen ovat teemoja, jotka tulee yhä painokkaammin ottaa huomioon yhteiskunnassa. Koulutuksen yhtenä tehtävänä on tuottaa osaamista, jolla yhteiskuntaa ja työelämää voidaan näiden kysymysten näkökulmasta kehittää kestävään suuntaan. Julkaisun tarkoituksena on tukea korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opettajia sisällyttämään omaan opetukseensa ekologiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen sekä taloudelliseen kestävään kehitykseen liittyviä elementtejä ja pedagogisia lähtökohtia. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm03.pdf>

Puheenvuoroja maailmanlaajuiseen vastuuseen kasvamisesta. Kaivola, T. (2008; toim.).

Opetusministeriön julkaisuja 2008:13. Julkaisun ensimmäisessä Symposiumin satoa -osassa globaalikasvatuksesta puhuvat sekä koti- että ulkomaiset tutkijat. Julkaisun toinen jakso koostuu projektin etenemistä dokumentoivista kirjoituksista.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm13.pdf>

Kasvaminen globaaliin vastuuseen - Yhteiskunnan toimijoiden puheenvuoroja.

(Rohweder, L. 2008; toim) Opetusministeriön julkaisuja 2008:13. Julkaisussa yhteiskunnan eri toimijat kertovat mitä globaaliin vastuuseen kasvaminen voi olla. Globaaliin vastuuseen liittyviä teemoja lähestytään tutkimuksen, elinkeinoelämän, kansalaisjärjestöjen ja median näkökulmista. Tutkimus pyrkii tuottamaan objektiivista tietoa, elinkeinoelämä on yhteiskunnan keskeinen toimija ja hyvinvoinnin edistäjä, kansalaisjärjestöt edustavat kansalaisten ääntä erilaisissa asiayhteyksissä ja media puolestaan muokkaa ihmisten maailmankuvaa sekä kuvaa samalla aikansa yhteiskuntaa.
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm40.pdf>

Tulevaisuus meissä. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen. Lampinen, J. &

M. Melén-Paaso (2009; toim.). Opetusministeriön julkaisuja 2009:40. Teos keskittyy globaaliin vastuuseen kasvamisessa esiin tulevien arvojen, toimijoiden ja toimintatapojen esittelyyn. Julkaisu johdattaa globaaliin vastuuseen kasvamiseen ja siihen liittyvien avainkäsitteiden merkityksen ymmärtämiseen kansallisessa ja kansainvälisessä kehityksessä. Samalla se kuvaa globaalikasvatuksen nykytilaa Suomessa. Tämä projektin sisällöllinen pääteos on suunnattu erityisesti kasvattajille, kouluttajille ja ohjaajille. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm40.pdf>

Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa. Kehittämisen ja seurannan tietopohja.

Virtanen, A & T. Kaivola (2009, toim.). Opetusministeriön julkaisuja 2009:56. Globaalivastuun ja kestävä kehityksen tietopohja -hanke on ollut itsenäinen osa opetusministeriön laajaa Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen -projektia. Julkaisu kuvaa kansainvälisiä ja kansallisia käytäntöjä ja mahdollisuuksia globaalivastuun ja kestävä kehityksen edistämisen, seurannan ja arvioinnin sisällöistä ja menetelmistä koulutuksessa. Raportti sisältää projektin ehdotuksen globaalikasvatuksen seurannan ja arvioinnin tietopohjaksi. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm56.pdf>

Opetusministeriön Etusivu-verkkolehden "Teemana maailmanlaajuinen vastuu" -artikkelipalsta esittelee projektin vaiheita syksystä 2007 lähtien. Kirjoituksissa käsitellään globaaliin vastuuseen liittyviä aiheita monipuolisesti ja käytännönläheisesti. Mukana on sekä tutkimustuloksia että konkreettisia esimerkkejä vastuullisten toimintakäytäntöiden edistämisestä. Uusi artikkeli julkaistaan kahden viikon välein. Jokaisen artikkelin lopussa on linkki myös aiempiin kirjoituksiin. <http://www.minedu.fi/etusivu>

Opetusministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2010 ilmestyneet

- 1 Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014
- 4 Luonnontieteiden, lukemisen ja matematiikan osaamisen arviointi. PISA 2006 -VIITEKEHYS
- 5 Yliopistojen rakenteellinen kehittäminen, akateemiset yhteisöt ja muutos
- 8 Liikuntatoimi tilastojen valossa;
Perustilastot vuodelta 2008

* Ei painettu, vain verkossa

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet

PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)

00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet

puhelin / telefon (09) 7010 2363

faksi / fax (09) 7010 2374

books@yliopistopaino.fi

www.yliopistopaino.fi

ISBN 978-952-485-852-6 (nid.)

ISBN 978-952-485-853-3 (PDF)

ISSN 1458-8110 (Painettu)

ISSN 1797-9501 (PDF)

Helsinki 2010